

Marek Fiałkowski OFMConv

 <https://orcid.org/0000-0002-4850-7420>
marek.fialkowski@kul.pl

 <https://ror.org/04qyefj88>
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Kościół na kontynencie cyfrowym — duszpasterstwo w sieci

 <https://doi.org/10.15633/ps.28408>

Marek Fiałkowski OFMConv — dr hab. teologii pastoralnej; kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; w badaniach naukowych koncentruje się na zagadnieniach relacji Kościoła i świata, obecności chrześcijan w życiu społeczno-politycznym, duszpasterstwie nadzwyczajnym, teologii i problemach rodziny oraz na teologii i formach aktywizacji laikat w Kościele i świecie.

Article history • Received: 03 Jul 2024 • Accepted: 17 Aug 2024 • Published: 30 Dec 2024

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (cc by 4.0)

Abstract

The Church on the Digital Continent — Ministry and the New Media

A burgeoning development of the media, coupled with the experience of the COVID-19 pandemic, sparks a debate on the issue of using the media for the sake of pastoral care. This article aims to present the Church ministry in the new media. The text begins with a characterization of the new media, and a recognition of challenges and dilemmas regarding their use in pastoral care, which cannot be neglected in the face of an extensive and uneasy plane of modernity. Finally, it pinpoints the perspectives that should be acknowledged in the Church's activity in the future. The article relies on the method of analysis, mostly of the teachings of the popes and of the literature relevant to the topic, as well as on the method of synthesis and interpretation, especially when formulating perspectives and possibilities of using the new media in pastoral care. The performed analysis suggests that the new media, despite their limitations, constitute an important tool of evangelization, help to spread Christian values and offer space for a debate to search for answers to some burning questions, raised especially by those who are not very close to God and the Church.

Keywords: Church, media, pastoral care

Abstrakt

Kościół na kontynencie cyfrowym — duszpasterstwo w sieci

Rozwój nowych mediów ma istotny wpływ na życie współczesnego człowieka, co sprawia, że stają się one przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, w tym także teologii oraz duszpasterstwa. Dynamiczny rozwój mediów, który odślania ich coraz to nowe możliwości, a także doświadczenia związane z pandemią COVID-19 sprawiają, że warto podejmować kwestię dotyczącą możliwości ich wykorzystania w posłudze zbawczej Kościoła. Artykuł jest próbą ukazania najważniejszych elementów duszpasterstwa Kościoła w kontekście nowych mediów. W tym celu najpierw ukazano charakterystykę nowych mediów, zwracając uwagę na te cechy, które wydają się ważne z punktu widzenia duszpasterstwa. Następnie podjęto próbę ustalenia niektórych trudności i dylematów, które warto mieć na uwadze, podejmując wysiłek duszpasterski na tym rozległym i niełatwym areopagu współczesności. Na koniec zostały zaprezentowane niektóre perspektywy na przyszłość, które mogą być istotne w duszpasterskich działaniach Kościoła. Główną metodą, jaką wykorzystano w artykule była analiza, przede wszystkim nauczania ostatnich papieży w zakresie możliwości wykorzystania mediów w duszpasterstwie oraz literatury podejmującej wspomnianą problematykę. Ponadto zastosowano także metodę syntezy, porównawczą i interpretacyjną, zwłaszcza w procesie formułowania wniosków dotyczących przy-

szłych możliwości wykorzystania przez Kościół współczesnych mediów. Głównym wnioskiem, jaki nasuwa się po przeprowadzonej analizie, to przekonanie, że nowe media stanowią dla Kościoła ważne narzędzie w dziedzinie ewangelizacji, przekazywania wartości chrześcijańskich, budowania dialogu i komunikacji międzyludzkiej. Nowe media tworzą także przestrzeń debaty i poszukiwania odpowiedzi na palące pytania, zwłaszcza istotne dla osób poszukujących, oddalonych od Boga i Kościoła.

Słowa kluczowe: Kościół, media, duszpasterstwo

Papież Franciszek w Orędziu na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu napisał, że „dzisiaj środowisko medialne jest tak wszechobecne, że nie sposób je niemal odróżnić od sfery życia codziennego”¹. Zjawisko to ma głęboki wpływ na pojęcie czasu i przestrzeni, na postrzeganie siebie, innych ludzi i świata, a także na sposób komunikacji, nauki i zdobywania informacji. Zmiana priorytetów w komunikacji, gdzie daje się pierwszeństwo obrazowi kosztem słuchania i czytania, kształtuje także zmysł krytyczny człowieka. Paradoksalnie, w niektórych krajach media są łatwo dostępne, pomimo braku podstawowych produktów i usług². Nowe media³ oferują niespotykane dotąd możliwości,

1 Franciszek, Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. „Wszyscy tworzymy jedno” (Ef 4,25). Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20190124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (26.04.23).

2 „Instrumentum laboris” Synodu na temat młodzieży, 57, <https://episkopat.pl/instrumentum-laboris-synodu-nt-mlodziezy/> (26.04.23); zob. A. Adamski, K. Kwasik, Środki społecznego przekazu: narzędzie głoszenia Ewangelii czy teren misyjny? O wizji mediów według papieża Franciszka, w: *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. D. Lipiec, Lublin 2015, s. 148–151; B. Gwiazda-Rzepecka, *Listening to Authority – Social Media Analysis*, w: *Obedience and Authority. Obbedienza et Autorità*, eds. A. Gieniusz, T. Grabińska, A. Hennel-Brzozowska, M. Lenart, Kraków 2018, s. 193–207; K. Pawlina, *Młódzież a chrześcijański system wartości*, w: *Młódzież i jej świat: Kościół i ojczyzna*, red. R. F. Sadowski, Warszawa 2020, s. 9–12.

3 Nowe media są różnie definiowane. Wynika to między innymi z szerokiego zakresu znaczeniowego tego pojęcia oraz dynamiki ich rozwoju. To, co obecnie może być uznawane za nowe media, w krótkim czasie może przestać odpowiadać temu określeniu. Paul Levinson od 2007 roku używa terminu „nowe nowe media”, mając na uwadze przede wszystkim media społecznościowe. Najczęściej nowe media definiuje się jako multimedialne narzędzia oparte na technologiach cyfrowych. Uważa się je za nowe formy, nowe jakości i nowe możliwości w przekazie medialnym. Ich początki wiąże się

ale także niosą ogrom wewnętrznych i zewnętrznych wyzwań, często bardzo trudnych i skomplikowanych. Mają zatem w sobie wielki potencjał, ale mogą także stać się źródłem licznych zagrożeń.

Nie dziwi zatem rosnące zainteresowania szeroko pojętym światem nowych mediów przez rozmaite dyscypliny naukowe, w tym także przez teologię. Biorąc pod uwagę fakt, że mamy do czynienia ze skomplikowanym zjawiskiem, które ponadto ciągle się rozwija, odsłaniając zarówno nowe możliwości, jak i wyzwania, uzasadniona jest potrzeba ciągłej refleksji nad naturą i możliwościami nowych mediów. Dodatkowym argumentem za podjęciem wspomnianej tematyki są doświadczenia z okresu pandemii, która ukazała szanse, ale i obnażyła wiele braków i trudności związanych z wykorzystaniem nowych mediów. Także dla duszpasterstwa było to ważne doświadczenie i dlatego nadal warto zgłębiać problematykę obecności Kościoła na „kontynencie cyfrowym”⁴.

Poszukując odpowiedzi na pytanie dotyczące szeroko pojętego duszpasterstwa Kościoła w sieci, należy przynajmniej w zarysie ukazać obraz nowych mediów, zwracając szczególną uwagę na takie cechy, które

---

z upowszechnieniem telewizji satelitarnej, wideo i komputerów osobistych. Za szczególną egzemplifikacją nowych mediów uznaje się Internet. Do najbardziej charakterystycznych cech nowych mediów zalicza się ich wzajemne powiązanie, bezpośredni dostęp do indywidualnych użytkowników, którzy mogą występować zarówno w roli nadawców, jak i odbiorców, wszechobecność, interaktywność, wielość sposobów użycia i otwarcia, niedookreśloność przestrzenną i delokalizację. Zob. D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2004; P. Levinson, *Nowe nowe media*, Kraków 2010; J. Manovich, *Język nowych mediów*, Warszawa 2006; M. Szpunar, *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „*Studia Medioznawcze*” (2008) nr 4, s. 31–40; M. Łaskowska, *Nowe media w służbie człowieka. Zarys problematyki w kontekście etyki i aksjologii mediów*, „*Teologia Praktyczna*” 13 (2012), s. 123–137, <https://doi.org/10.14746/tp.2012.13.09>; W. Madryas, *Znaczenie nowych nowych mediów w procesie zarządzania informacją*, „*Zeszyty Prasoznawcze*” 58 (2015) nr 1, s. 102–113.

- 4 „Cyfrowy kontynent” to metaforyczne określenie wirtualnego świata Internetu, która obejmuje media społecznościowe, portale i inne platformy służące cyfrowym spotkaniom, wymianie poglądów, treści, upodobań, w którym większość ludzi spędza obecnie kilka godzin dziennie. Często jest to dla nich alternatywna rzeczywistość lub świat, do którego uciekają, nie radząc sobie z ciężarem świata realnego. Chodzi zatem o wszystkie profile na mediach społecznościowych, blogi, vlogi i inne treści istniejące w przestrzeni Internetu. Benedykt XVI w Orędziu na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu określał tym terminem portale społecznościowe. Zob. M. Flader, *Inkultuacja wiary w „cyfrowy kontynent”*, „*Teologia i Człowiek*” 47 (2019) nr 3, s. 136–139, <https://doi.org/10.12775/TiCz.2019.033>.

wydają się ważne z punktu widzenia duszpasterstwa. Następnie trzeba podjąć próbę ustalenia niektórych trudności i dylematów, które warto mieć na uwadze, podejmując wysiłek duszpasterski na tym rozległym i niełatwym areopagu współczesności. Na koniec niezbędne jest ukazanie niektórych perspektyw na przyszłość.

W niniejszym artykule zastosowano elementy metody „magisterialnej”, zaproponowanej przez Henryka Seweryniaka. W jej ramach prezentuje się zjawiska i przemiany kulturowe z perspektywy nauczania Kościoła, opierając się przede wszystkim na dokumentach kościelnych, komentarzach i opracowaniach teologicznych⁵. W tym celu na pierwszym etapie dokonano analizy nauczania Kościoła, zwłaszcza wypowiedzi papieskich odnoszących się do cyfrowego kontynentu. Następnie w formie syntezy wskazano na szanse, trudności oraz perspektywy duszpasterstwa Kościoła w sieci.

1. Cyfrowy areopag

Duszpasterstwo, rozumiane jako posługa zbawcza Kościoła, opiera się na niezmiennych zasadach wynikających z Objawienia i tradycji chrześcijańskiej, które Kościół stale musi aktualizować, biorąc pod uwagę coraz to różnorodniejsze wyzwania i znaki czasu⁶. Współczesne wyzwania i uwarunkowania, często odmienne od dotychczasowych, są bardzo dynamiczne i zmienne, a nierzadko zaskakujące i trudne do szybkiej i jednoznacznej analizy. Duszpasterstwo jest zawsze uwarunkowane czynnikami miejsca i czasu, które należy właściwie rozpoznać, aby adekwatnie na nie odpowiedzieć i wypełnić zadanie prowadzenia ludzi określonego czasu i przestrzeni do zbawienia⁷.

Takim wyzwaniem są nowe media – nieodłączny element życia współczesnego człowieka, zwłaszcza młodego pokolenia, które często określano jako „hiperpołączone”. Media społecznościowe, będące efektem

---

5 H. Seweryniak, *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” (2010) nr 1, s. 19–20.

6 Zob. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, 7.12.1965, 11.

7 Zob. R. Kamiński, *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*, Lublin 2007, s. 217–218.

rozwoju technologii i nowoczesnej komunikacji, wpływają na tożsamość i sposób życia współczesnego człowieka. Ich olbrzymi wpływ na codzienne życie ludzi brzmi już niemal jak truizm. Jak słusznie zauważa Monika Przybysz, „nieobecność Ewangelii w mediach, to nieobecność jej w ludzkim myśleniu, to nieobecność Dobrej Nowiny w życiu człowieka”⁸. Wokół przestrzeni medialnej, zwłaszcza w sieci, zgromadzeni są odbiorcy, przede wszystkim młodzi, których najczęściej nie ma w Kościele. Wszystko to postuluje konieczność dogłębnego poznania mediów oraz ich właściwego wykorzystania, także w duszpasterstwie.

Według papieża Benedykta XVI nowe technologie nie tylko zmieniają sposób komunikowania się, ale także wpływają na samą istotę komunikacji, kreując nowy sposób myślenia i zdobywania wiedzy⁹. To, co wydaje się szczególnie istotne to pewnego rodzaju zmiana wykorzystania mediów, które dziś nie tyle informują, ale zdają się „kreować” rzeczywistość, co prowadzi do głębokiej i wieloaspektowej transformacji kulturowej. Jesteśmy obecnie świadkami transformacji w sposobie nawiązywania kontaktów w przestrzeni cyfrowej i budowania wspólnoty. Ma to także swoje konsekwencje w dziedzinie wymiany informacji. Papież nie wahał się przyrównać sieci społecznościowej do starożytnej greckiej agory, czyli otwartej przestrzeni publicznej, w której ludzie nie tylko dzielą się swoimi przemyśleniami, informacjami, opiniami, ale również budują nowe formy więzi i wspólnoty¹⁰.

8 M. Przybysz, Kościół w social media. Komunikacja instytucji eklezjalnych w mediach społecznościowych w perspektywie medioznawczej i teologicznej, „Kultura – Media – Teologia” (2018) nr 35, s. 141, <https://doi.org/10.21697/kmt.35.9>.

9 Benedykt XVI, Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_24012011.html (02.05.23); M. Chmielewski, Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu, „Biuletyn Edukacji Medialnej” (2016) nr 1, s. 166–167.

10 Benedykt XVI, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Serwisy społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia-or_24012013 (02.05.23); A. Wołkiewicz, Testament Cyfrowego Imigranta – Benedykt XVI do mieszkańców cyfrowego świata, s. 7, https://ktime.up.krakow.pl/symp2013/referaty_2013_10/wolkiewicz.pdf (02.05.23); zob. B. Bilicka, Chrześcijański styl obecności na cyfrowym kontynencie w orędziach Benedykta XVI, „Forum Teologiczne” 16 (2015), s. 148–150.

Świat wirtualny stał się istotną częścią ludzkiej egzystencji, w którym człowiek nie jest jedynie konsumentem, ale również współtwórcą kultury mass mediów. Według Michał Drożdża jest on naszym światem i nie można go traktować jako przestrzeni obcej, ponieważ wszyscy jesteśmy w różnym stopniu i charakterze włączeni w tę rzeczywistość. Świat mediów jest dziś bez wątpienia światem człowieka oraz integralną częścią współczesnej kultury¹¹. Nie dziwi zatem fakt, że Benedykt XVI wzywa do odkrywania nowej kultury medialnej i włączania w nią Ewangelii, czyli inkulturacji, co powinno stawać się stałym elementem współczesnej strategii duszpasterskiej.

Społeczeństwo, w którym żyje współczesny człowiek, stało się społeczeństwem informacyjnym, a użytkownicy Internetu opisywani są jako „cyfrowi tubylcy” (ang. *digital natives*)¹², „pokolenie sieci” czy „e-generacja”¹³. Cyfrowe technologie wywierają coraz większy wpływ na życie wszystkich ludzi, jednak to młode pokolenia są na nie najbardziej podatne, gdyż poniekąd „rodzą się”, żyją i pracują w cyberprzestrzeni. Współczesne dzieci, często nazywane „sieciakami” (dzieciami sieci), nie postrzegają technologii jako czegoś obcego, czego musieliśmy się nauczyć, lecz czują się jej integralną częścią¹⁴. Młodzi „cyfrowi tubylcy”, dzięki wrodzonej zdolności poruszania się w świecie cyfrowym, często stają się nauczycielami dla dorosłych – „cyfrowych imigrantów” (ang. *digital immigrants*)¹⁵.

11 M. Drożdż, *Media przestrzenią dialogu z człowiekiem. Inspiracje soborowe w myśli Jana Pawła II*, w: *Inter mirifica: dziedzictwo i perspektywy. Tom jubileuszowy w 50. rocznicę ogłoszenia soborowego Dekretu o środkach społecznego przekazywania myśli*, red. A. Baczyński, M. Drożdż, M. Legan, Kraków 2013, s. 85.

12 M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (02.05.23); zob. A. Kopiczko, *Cyfrowi tubylcy wyzwaniem współczesnej katechezy*, „*Studia Łęckie*” 20 (2018) nr 4, s. 467–481.

13 D. Broda, *Preewangelizacja odpowiedzią na współczesne wyzwania kulturowe. Studium katechetyczne*, Lublin 2020, s. 172, <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1243> (9.05.23).

14 Zob. E. Bendyk, *Sieciaki*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/278207,1,sieciaki.read> (09.05.23), P. Czerski, *Manifest dzieci sieci*, <https://dziennikbałtycki.pl/pisarz-piotr-czerski-my-dzieci-sieci/ar/506821> (08.05.23); A. Wołkiewicz, *Testament Cyfrowego Imigranta*, s. 2.

15 Zob. M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (02.05.2023).

Wspomniane wyżej cechy nowych mediów można było w jakimś wymiarze prześledzić i doświadczyć podczas pandemii COVID-19. Jest dużo racji w twierdzeniu, że społeczeństwo w dobie pandemii COVID-19 musiało przejść przyspieszoną transformację cyfrową, przenosząc w znacznej mierze do cyberprzestrzeni życie zawodowe, towarzyskie, a także religijne¹⁶. Dotyczyło to przede wszystkim pokolenia „cyfrowych imigrantów”. Już niemal przyzwyczailiśmy się do sytuacji, że mamy łatwo dostępne transmisje Mszy Świętych i nabożeństw na rozmaitych kanałach i stacjach, często na takich, na których trudno byłoby się tego spodziewać. Uruchomione zostały także własne transmisje z wielu parafii, kościołów itd. Pandemia wymusiła także tworzenie i reorganizację stron internetowych wielu parafii, ruchów, grup i instytucji religijnych. Powoli normą staje się, że na przykład niektóre spotkania grup, katechezy, sympozja odbywają się dzisiaj za pomocą internetowych łącz (online) lub hybrydowo. Warte podkreślenia jest bogactwo przytoczonych powyżej inicjatyw, które zachęca do osobistego wyboru transmisji wydarzeń z kościołów, rozmaitych nabożeństw, rekolekcji, konferencji itp.¹⁷. Wszystko to potęguje charakterystyczne dla sieci zjawisko swojej konkurencji i zabiegania o oglądalność.

Niemniej ważne jest dostrzeżenie aktywności i kreatywności duchownych, osób konsekrowanych i katolików świeckich w obszarze nowych mediów. Pandemia skłoniła wielu wierzących do aktywności w sieci, co owocowało swoistym odkryciem talentów niektórych z nich, a także dało mocny impuls do poszukiwania nowych dróg i możliwości. Na szczególne podkreślenie zasługuje współpraca duchownych i świeckich, którzy, dzieląc wspólną troskę o ewangelizację, wykorzystywali swoje umiejętności oraz łączyli siły, aby w nowych, nieznanych warunkach podjąć niezbędną i możliwą posługę duszpasterską¹⁸.

---

16 B. Giemza, Rola (multi)mediów w życiu Kościoła w czasie epidemii, w: *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*, <https://duszpasterstwo.episkopat.pl/programy> (09.05.23).

17 Zob. *Duszpasterstwo w epoce pandemii – trudny egzamin, ale zdany...*, <https://www.ekai.pl/duszpasterstwo-w-epoce-pandemii-trudny-egzamin-ale-zdany/> (09.05.23).

18 Zob. M. Chmielewski, M. Nowak, P. Stanisławski, J. Szulich-Kałuża, D. Wadowski, *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022, s. 230–244.

Trzeba jednak odnotować, że ten przyspieszony „kurs duszpasterstwa w sieci” przynosił oraz zapewne będzie odnosił nie tylko sukcesy, ale i porażki. Są one zresztą szybko i bezlitośnie dostrzegane, krytykowane, a nawet ośmieszane przez uczestników świata multimedialnych. Błędy w strategii duszpasterskiej Kościoła oraz nietrafione inicjatywy nie stanowią zjawiska nowego; w historii można wskazać ich wiele. To właśnie one nie tylko uczą pokory i przypominają, że nie wszystko zależy od nas, ale także wskazują na konieczność krytycznej oceny działań duszpasterskich, postulując ich solidne i roztropne przygotowanie oraz zastosowanie.

2. Trudności i dylematy duszpasterstwa w sieci

Rozważania o trudnościach i dylematach warto rozpocząć od podstawowego i trochę prowokacyjnego pytania: czy w ogóle możliwe jest duszpasterstwo w sieci? Przed pandemią było ono często stawiane. Choć wiele mówiło się o koniecznej obecności Kościoła na nowym areopagu współczesnej kultury, jakim jest świat mediów, dyskusja koncentrowała się przed wszystkim na poszukiwaniu dróg i środków, które umożliwiłyby skorzystanie z wielkich możliwości środków społecznego przekazu. W wyniku pandemii w wielu miejscach świata jedyną możliwością prowadzenia jakichkolwiek działań duszpasterskich stały się multimedia. Podobną sytuację można było zaobserwować w rodzinach, które miały możliwość praktycznego i konkretnego doświadczenia tego, co oznacza bycie lub stawanie się „domowym Kościołem” (*Ecclesia domestica*). Dokument Dykasterii ds. Komunikacji, poświęcony duszpasterstwu w mediach społecznościowych, podkreśla, że „doświadczenie pandemii pokazały, jak mało uwagi nasze inicjatywy duszpasterskie poświęcały ‘Kościołowi domowemu’, temu, który spotyka się w domach i wokół stołu”¹⁹.

Jeśli przyjmiemy – w pewnym uproszczeniu – że w pracy duszpasterskiej można wyróżnić trzy etapy: nawiązanie kontaktu, ewangelizację prowadzącą do nawrócenia i regularną formację chrześcijańską,

19 Dykasteria ds. Komunikacji, Ku pełnej obecności. Duszpasterska refleksja nad zaangażowaniem w media społecznościowe, 20.05.2023, 60, https://www.vatican.va/roman_curia/dpc/documents/20230528_dpc-verso-piena-presenza_it.html (06.06.2024).

to Internet może sprawdzić się głównie w pierwszym i trzecim etapie. Oczywiście nie można zapominać, że cała działalność Kościoła jest ukierunkowana na ewangelizację, która musi przenikać każdy ze wskazanych etapów. Nauczanie Kościoła podkreśla, że Internet nie zastąpi sakramentów, liturgii ani wspólnoty. Może jednak prowokować kontakt i rozmowę, a później stać się źródłem cennych materiałów. Marek Robak podkreśla, że Internet może także być pomocny w „ewangelizacji przez obecność”, co oznacza osvajanie ludzi z wiarą i Kościołem. Nie jest przecież tajemnicą, że coraz częściej to właśnie w sieci wielu współczesnych ludzi, wychowanych w środowiskach obojętnych, w którym żyje się tak, jakby Boga nie było, znajdują pierwsze informacje o Bogu, Kościele i ludziach wierzących. Pierwszym zatem dylematem i trudnością są granice, jakie Internet wyznacza duszpasterstwu, a także granice, jakie Kościół wyznacza duszpasterstwu w sieci²⁰.

Kultura medialna oferuje dziś możliwość spotykania się z drugim człowiekiem ponad granicami przestrzeni i własnych kultur. Benedykt XVI zauważa, że współczesny człowiek wirtualny bywa czasami bardziej bliski niż ten, którego spotyka się w świecie realnym. Tym samym istnieje niebezpieczeństwo skoncentrowania uwagi na wirtualnej komunikacji interpersonalnej, kosztem osłabienia, a nawet zastąpienia komunikacji bezpośredniej z osobami z realnego otoczenia. Niebezpieczeństwo to dotyczy także duszpasterstwa w sieci, które powinno prowadzić do budowania relacji międzyosobowych w realnym środowisku, do spotkania w świecie rzeczywistym, w konkretnej grupie i wspólnocie Kościoła²¹.

Papież Franciszek zwraca uwagę, że dla niektórych młodych ludzi

zanurzenie w świecie wirtualnym doprowadziło do swoistej „migracji cyfrowej”, czyli dystansowania się od rodziny, od wartości kulturowych i religijnych, co prowadzi wiele osób do świata samotności i kreowania własnego wizerunku, aż

---

²⁰ Zob. M. Robak, *Duszpasterstwo w kulturze Internetu*, w: *Media w duszpasterstwie*, red. M. Przybysz, T. Wielebski, Warszawa 2014, s. 285–294.

²¹ Zob. Franciszek, *Encyklika Fratelli tutti o braterstwie i przyjaźni społecznej*, 43, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (23.05.2023); M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary*, s. 171.

po doświadczenie braku korzeni, pomimo że fizycznie pozostaje się w tym samym miejscu²².

Proces ten może dotyczyć nie tylko młodzieży, ale także wszystkich innych użytkowników multimediów. Dla duszpasterstwa stanowi to swego rodzaju ostrzeżenie, a także wyzwanie, aby uczyć ludzi przechożenia od kontaktu wirtualnego do dobrej i zdrowej komunikacji.

Kolejnym problemem jest język multimediów. Wydaje się, że zasięg, możliwości oraz liczba użytkowników świata wirtualnego zintensyfikowały dyskusję o języku używanym w duszpasterstwie. Nierzadko mówi się o nowym języku komunikacji, który kształtuje się w sieci. Czy powstawanie tego nowego języka oznacza dla chrześcijan konieczność przetłumaczenia Dobrej Nowiny na ten język? Czy nie stajemy dziś – podobnie jak w innych przełomowych etapach historii ludzkości – przed koniecznością swoistej inkulturacji, otwarcia się Kościoła na świat wirtualny, o czym wspominał Benedykt XVI? Duszpasterze coraz bardziej zdają sobie sprawę, że między językiem Kościołem a językiem współczesnego człowieka, zwłaszcza młodego, otwiera się trudna do pokonania przepaść.

Nie można zapominać, że współczesny człowiek, zwłaszcza młody niemal bez przerwy obcuje z językiem mediów społecznościowych, który charakteryzuje się między innymi skrótowością, licznymi uproszczeniami, wykorzystywaniem obrazów. Podkreśla się, że język mediów dociera do osoby bardziej drogą emocji aniżeli rozumu. Mass media preferują język łatwy, bezpośredni, konkretny, zrozumiały i ludowy²³. Jeżeli chce się przepowiadać Ewangelię w sposób zrozumiały i dostosowany do współczesnego odbiorcy, konieczne jest poznanie i zrozumienie jego świata i mentalności. Witold Kawecki uważa, że „Kościół musi być dzisiaj dwujęzyczny”, co oznacza, że „obok języka teologicznego, języka

²² Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*. Do młodych i całego Ludu Bożego, 25.03.2019, 90, Kraków 2019; zob. M. Szczepaniak, *Nowe media po pandemii w świetle nauczania Franciszka*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 42 (2022), s. 173–176, <https://doi.org/10.14746/pst.2022.42.10>.

²³ P. Gheddo, *Głoszenie Ewangelii w epoce środków masowego przekazu*, „Communio” 15 (1995) nr 6, s. 97; zob. K. Kunert *Możliwość recepcji języka religijnego w komunikacji masowej*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 8 (2009) nr 2, s. 99–105.

wiary, musi istnieć ten drugi – język światowy, medialny – szybki, zwięzły, precyzyjny, syntetyczny, wizualny, obrazowy, komunikatywny”²⁴.

Pewnych wskazówek można szukać u papieża Franciszka, który w swoich homiliach i przemówieniach używa obrazów i porównań wziętych z życia, a raczej unika trudnego języka teologicznego. Nie boi się odwoływać do swoich osobistych doświadczeń i chętnie przytacza historie, które go spotkały, oraz poruszające słowa ludzi, z którymi rozmawiał. Można powiedzieć, że używa języka egzystencjalnego, bliższego życiu i sprawom współczesnych ludzi, często wykorzystywanego właśnie w świecie multimediów²⁵.

Wysiłek dostosowania języka przepowiadania Dobrej Nowiny do obecnej mentalności, a szczególnie do świata multimedialnego musi jednak unikać sztucznego, nieprzystającego do powagi głoszonych treści uproszczenia i spłylenia. Takie podejście gubi nie tylko bogactwo przesłania i świadomość obcowania z tajemnicą, ale także naraża się na śmieszność wynikającą z nieudolnego kopiowania i naśladownictwa. Z drugiej strony zagraża mu ciasne przekonanie o niemożliwości wyrażania ewangelicznego przesłania w nowej, współczesniejszej formie, co często owocuje niezrozumiałym żargonem, jakże odległym od głosu Chrystusa²⁶.

Zdaniem Mileny Kindziuk można wypracować nowy model komunikacji religijnej, który uwzględni w języku religijnym zarówno nowoczesność, jak i wierność tradycji. Chodzi o taki język, który „uniknie patosu, ogólnikowych stwierdzeń, nie będzie moralizować, a zarazem sięgnie do najgłębszych pokładów ludzkiej duszy i będzie prowadzić ku sferze sacrum”. Wymaga to przyjęcia „uwspółcześnienia przekazu religijnego, ale pod warunkiem zachowania jego specyfiki. Taki był

---

24 Prof. Kawecki: Kościół musi być dzisiaj dwujęzyczny, <https://www.ekai.pl/prof-kawecki-kosciol-musi-byc-dzisiaj-dwujezyczny/> (23.05.2023).

25 D. Piórkowski, Wstęp, w: *Idźcie, zróbcie raban. Jak młodzi w Polsce rozumieją wezwanie Franciszka?*, Kraków 2013, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZD/wam_2013_raban_00.html (09.05.2023).

26 M. Fiałkowski, *Papieża Franciszka inspiracje dla duszpasterstwa młodzieży, „Polonia Sacra” 20 (2016) nr 4, s. 91*, <https://doi.org/10.15633/ps.1928>.

przecież język głoszenia stosowany przez twórców wielkich religii, takim językiem mówił do ludzi Jezus Chrystus”²⁷.

W tym kontekście trzeba jeszcze przywołać kolejną trudność. Chodzi mianowicie o problem szeroko pojętej formacji, a ściślej o jej braki, które – jak już wspomniano – świat multimediów bezlitośnie odsłania. Pominiemy głośne przypadki błędów doktrynalnych, liturgicznych czy muzycznych, którymi „żyły” rozmaite fora społecznościowe w czasie pandemii COVID-19, a które nadal cieszą się „popularnością” w sieci i są przekazywane kolejnym odbiorcom. Należy jednak podkreślić, że oprócz tych, którzy z premedytacją rozpowszechniali błędne poglądy i ośmieszające zachowania, niektórzy ze wspomnianych osób nierzadko wykazali się co najmniej niefrasobliwością, ale również nieznamościami mechanizmów świata mediów. Sytuacja ta bardzo jasno i stanowczo postuluje konieczność szeroko pojętej formacji chrześcijańskiej, a także solidnej formacji dotyczącej środków społecznego przekazu²⁸.

3. Wyzwania na przyszłość

Kościół postrzega współczesne media jako skuteczne narzędzie do głoszenia Ewangelii. Szczególnie obiecujące wydają się niezwykle możliwości w zakresie przekazywania informacji i wzbudzania zainteresowania treściami religijnymi. Dla wielu ludzi, zwłaszcza młodych, media społecznościowe, postrzegane jako swoiste „okna na świat”, stanowią niejednokrotnie pierwszą okazję do kontaktu z orędziem chrześcijańskim. Ponadto mogą one służyć nie tylko jako przygotowanie do spotkania Chrystusa, ale także podtrzymywanie człowieka na drodze wiary²⁹.

Ta interesująca perspektywa wymaga jednak przygotowanych osób, które rozumieją naturę mediów i są gotowe do podjęcia wyzwań

27 M. Kindziuk, Problemy użycia języka religijnego we współczesnych mediach, „Roczniki Nauk Społecznych” 12 (2020) nr 2, s. 79–81, <https://doi.org/10.18290/rns20482-4>.

28 Zob. P. Sawa, Wyzwania dla Kościoła w Polsce. Teologiczno-pastoralna refleksja w kontekście pandemii, „Studia Pastoralne” (2020) nr 16, s. 15–35.

29 Zob. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Kościół a Internet, 22.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (09.05.23); Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Etyka w Internecie, 28.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/internet_etyka_22022002.html (09.05.23).

związanych z ich wykorzystaniem w duszpasterstwie. Czas pandemii dobitnie pokazał, że możliwości świata mediów da się wykorzystać, pracując zespołowo, łącząc umiejętności i zapał wielu osób we wspólnocie Kościoła. Proces ten wiąże się z wysiłkiem podnoszenia kwalifikacji, zdobywania odpowiedniej wiedzy, współpracy i odważnej obecności w przestrzeni medialnej. Chodzi o to, aby nie tylko dobrze rozpoznać funkcjonowanie współczesnych mediów, ale także o opanowanie umiejętności komunikacji, która szanuje innych, nie podsycza sporów i nie manipuluje, lecz uczy refleksji i krytycznego spojrzenia na rzeczywistość, w której żyjemy. Będzie to możliwe jedynie wtedy, gdy odpowiedzialność i krytycyzm staną się silniejsze niż pokusa manipulacji, która zawsze zagraża prawdzie. Jeśli potencjał, jaki mają w sobie media, będzie sprzyjał dialogowi, to mogą one stać się nośnikiem budowania pokoju między różnymi kulturami i narodami³⁰.

Papież Franciszek zachęca, aby w obecnych czasach, w których komunikacja jest często instrumentalizowana, kierować się „kryterium miłości”. Oznacza to unikanie pokusy kreowania się takimi, jacy chcielibyśmy być wobec świata, a nie takimi, jacy naprawdę jesteśmy³¹. Chodzi zatem o taką formację, która służy komunikacji szczerzej i otwarciej, odpowiedzialnej i szanującej drugiego człowieka. Ten chrześcijański styl obecności w świecie cyfrowym nie ogranicza się tylko do przekazywania treści religijnych. To przede wszystkim świadectwo wiary, które wyraża się poprzez sposób komunikowania się, preferencje w wyborze propozycji dostępnych w świecie wirtualnym, wyrażane opinie i styl obecności w mediach³².

---

³⁰ A. Wołkiewicz, *Testament Cyfrowego Imigranta*, s. 4.

³¹ Franciszek, Orędzie papieża Franciszka na 57. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Mówić z sercem. „Prawdziwie w miłości”* (Ef 4, 15), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/20230124-messaggio-comunicazioni-sociali.html#_ftn4 (09.05.23).

³² Benedykt XVI, Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_24012011.html (02.05.23); Dykasteria ds. Komunikacji, *Ku pełnej obecności. Duszpasterska refleksja nad zaangażowaniem w media społecznościowe*, 20.05.2023, 77–80, https://www.vatican.va/roman_curia/dpc/documents/20230528_dpc-verso-piena-presenza_it.html (06.06.2024); zob. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary*, s. 172.

W świetle tych refleksji wydaje się, że media mogą odegrać szczególną rolę na polu preewangelizacji. Duszpasterstwo w świecie cyfrowym musi uwzględniać nie tylko wierzących, ale także osoby niewierzące i zniechęcone, które mimo to noszą w sercu pragnienie absolutu i nieprzemijającej prawdy³³. Każdy chrześcijanin, posługując się środkami masowego przekazu, jeżeli nawet bezpośrednio nie proklamuje orędzia zbawczego, to poprzez świadectwo chrześcijańskiego stylu życia, personalistyczne podejście i odpowiednie prowadzenie dialogu buduje drogę do pełniejszej ewangelizacji. Wszystko to, połączone z odpowiednio dobranym językiem oraz treścią, stanowią ścieżkę ukierunkowaną na jedyną Prawdę, którą jest Jezus Chrystus. Jednocześnie, w tym specyficznym środowisku cyfrowym, trzeba pielęgnować wierność orędziu ewangelicznemu, aby nie zagłuszyć głosu Boga w wielogłosowej digitalnej przestrzeni różnego rodzaju opinii, stanowisk i światopoglądów³⁴.

Kościół posługuje się środkami społecznego przekazu w procesie preewangelizacji, aby zainteresować kwestiami wiary i wprowadzać odbiorców w świat wartości, które mają chrześcijańskie podłoże. Według Jana Pawła II, środki przekazu mogą stać się potężnymi kanałami przekazywania Ewangelii, zarówno na poziomie preewangelizacji, jak i w dalszym pogłębianiu wiary. Środki te jednak nie wyczerpują działalności ewangelizacyjnej Kościoła w sensie ścisłym, ale raczej do niej prowadzą bądź też jej towarzyszą. Media masowe mogą zatem wspierać dzieło misyjne Kościoła, docierając do niezliczonej ilości osób i pomagając w doprowadzeniu człowieka do osobistego spotkania z Chrystusem. Jednak samo spotkanie człowieka ze Zbawicielem musi być doświadczeniem bezpośrednim, wolnym od pośrednictwa mediów, gdyż jest to intymne spotkanie osoby z Osobą³⁵.

33 Benedykt XVI, Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa, [https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia2010_24012010\(02.05.23\)](https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia2010_24012010(02.05.23)); zob. W. Przygoda, *Preewangelizacja – ekstrawagancja czy pastoralna konieczność?*, w: *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2015, s. 17–40.

34 D. Broda, *Preewangelizacja odpowiedzią na współczesne wyzwania kulturowe*, s. 182.

35 D. Broda, *Preewangelizacja odpowiedzią na współczesne wyzwania kulturowe*, s. 186–187; zob. R. Hajduk, *Preewangelizacja i współczesne możliwości jej urzeczywistnienia*, „Forum Teologiczne” 16 (2015), s. 165–178.

Internet okazuje się pożyteczny w różnych aspektach życia Kościoła, takich jak: katecheza, edukacja, informacja, apologetyka, zarządzanie, administracja oraz pewne formy poradnictwa duszpasterskiego i kierownictwa duchowego. Może on nie tylko uzupełniać tradycyjne formy duszpasterstwa, ale także przyciągać ludzi do pełniejszego doświadczenia życia wiary i ubogaczać życie religijne. Internet jest także niezwykle skutecznym narzędziem komunikacji z określonymi grupami, zwłaszcza z młodzieżą, osobami, które z rozmaitych powodów są zamknięci w domach, położonych na odległych terenach, oraz z tymi, z którymi kontakt jest utrudniony³⁶.

Warto w tym miejscu przytoczyć ważne spostrzeżenie Jana Pawła II, że nie wystarczy używać mediów do szerzenia Ewangelii. Kluczowe jest włączenie samego orędzia ewangelicznego w „nową kulturę”, którą kształtują nowe środki przekazu:

Jest to problem złożony, gdyż kultura ta rodzi się bardziej jeszcze aniżeli z przekazywanych treści, z samego faktu, że istnieją nowe sposoby przekazu z nowymi językami, nowymi technikami, nowymi postawami psychologicznymi³⁷.

Kontynuując tę myśl, Benedykt XVI postuluje, aby z odwagą podjąć wysiłek odkrywania i zrozumienia nowej kultury medialnej, a następnie włączania w nią Ewangelii, czyli inkulturacji, co winno być stałym elementem współczesnych programów duszpasterskich, takich jak katecheza czy homiletyka. Umożliwi to twórcze aktualizowanie przesłania Ewangelii na tak zwanym cyfrowym kontynencie, co z kolei daje szansę jego humanizacji i ewangelizacji także nowymi sposobami, przez

---

36 Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (09.05.23); zob. M. P. Flader, *Formacja chrześcijańska młodzieży w mediach społecznościowych. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań maturzystów w archidiecezji przemyskiej*, Toruń 2022, s. 141–142.

37 Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris misio* o stałej aktualności posłania misyjnego, 07.12.1990, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, red. S. Małysiak, Kraków 1996, 37c; zob. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary*, s. 165; D. Gronowski, *Po co Kościołowi komunikacja społeczna?*, w: *Kościół i media w perspektywie komunikacyjno-pastoralnej*, red. K. Łuszczek, Szczecin 2008, s. 15.

przygotowanych i kompetentnych głosicieli słowa Bożego, zwłaszcza młode pokolenie „cyfrowych tubylców”³⁸.

Mirosław Chmielewski zauważa, że rozumienie komunikacji wiary w i przez media nie może ograniczać się wyłącznie do poziomu narzędziowego, które traktuje przekazy medialne wyłącznie jako nośniki kultury i treści religijnych. Taki punkt widzenia wydaje dominować w szeroko pojętym duszpasterstwie. Tymczasem media należy

postrzegać przede wszystkim jako środowisko kulturowe, które samo z siebie wytworza nową jakość kulturową, określaną jako kultura medialna. Przestrzeń nowej kultury jest miejscem ewangelizacji i równocześnie inkulturacji Ewangelii³⁹.

Szczególnego znaczenia w tym kontekście nabiera świadectwo wiary oraz język, w którym głoszona jest Ewangelia. Zdaniem Benedykta XVI „nie powinno zabraknąć konsekwencji czy jedności w wyrażaniu naszej wiary i dawaniu świadectwa o Ewangelii w rzeczywistości, w której przyszło nam żyć – fizycznej czy cyfrowej”⁴⁰. Papież apelował, zwłaszcza do ludzi młodych, aby wnosili do cyfrowego świata świadectwo swojej wiary, przekazując wartości i doświadczenia wiary przejęte od starszego pokolenia⁴¹. Przy czym nie chodzi o bombardowanie wiadomościami religijnymi, lecz o świadectwo chrześcijańskie, które – zadaniami papieża Franciszka – wyraża się między innymi w pragnieniu „dania samego siebie innym przez gotowość cierpliwego i naznaczonego

38 Benedykt XVI, *Nowe technologie mogą pomagać w krzewieniu poszanowania godności i wartości osoby ludzkiej*. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, Rzym, 29.10.2009, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_28022011.html (02.05.23).

39 M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary*, s. 168–169.

40 Benedykt XVI, *Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia-or_24012013 (02.05.2023).

41 Benedykt, *Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_24012009.html (02.05.2023); zob. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary*, s. 171.

szacunkiem angażowania się w pytania i wątpliwości, na drodze poszukiwania prawdy i sensu ludzkiego istnienia”⁴².

Szczególnie interesujące wydaje się roztropne wykorzystanie propozycji z zakresu komunikacji, nawiązujących do tak zwanego stylu medialnego. Stara się on w pierwszej kolejności przykuć uwagę odbiorców i nadawać przekazom osobisty rys. Ułatwia to nawiązanie kontaktu z odbiorcą. Konieczne jest także przestrzeganie zasady, aby komunikować w sposób konkretny i bezpośredni, wychodząc od doświadczenia człowieka i skupiając się na sprawach bieżących. Równie istotne jest wskazywanie na potrzebę dialogu i otwartości, a unikanie bezkompromisowości czy autorytaryzmu i paternalizmu⁴³.

Taki sposób obecności w nowych środkach przekazu będzie wiarygodny, jeśli będzie zakotwiczony w doświadczeniu słuchania i dialogu, które są obecne we wspólnocie Kościoła. Papież Franciszek uważa, że w Kościele pilnie potrzebna jest komunikacja, która wyraża się nie tylko słuchaniem, ale także w wysłuchiwaniu siebie nawzajem:

Jest to najcenniejszy i najbardziej odradzający dar, jaki możemy sobie nawzajem ofiarować. Z wolnego od uprzedzeń, uważnego i chętnego słuchania rodzi się mowa zgodna ze stylem Bożym, karmiona bliskością, współczuciem i czułością.

Papież dodaje, że dziś konieczna jest

komunikacja kościelna, która potrafi się poddać prowadzeniu przez Ducha Świętego, uprzejma i zarazem profetyczna, która potrafi znajdować nowe formy i sposoby dla wspaniałego przekazu, który ma nieść w trzecie tysiąclecie. Komunikacja, która w centrum stawiałaby relację z Bogiem i z bliźnim, zwłaszcza tym najbardziej potrzebującym, i która umiałaby raczej rozpalać płomień wiary, niż chronić popioły autoreferencyjnej tożsamości. Komunikacja, której podstawą

---

42 Franciszek, Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (02.05.2023).

43 D. Broda, *Preewangelizacja odpowiedzią na współczesne wyzwania kulturowe*, s. 185.

byłyby pokora w słuchaniu i *parezja* w mówieniu, która nigdy nie oddzielałaby prawdy od miłości⁴⁴.

Właśnie w takim ujęciu trzeba szukać sposobów i stylu obecności Kościoła w świecie nowych mediów.

Równie istotną rolę w procesie inkulturacji Ewangelii w wirtualnym świecie odgrywa – wspomniany wcześniej – język. Kościół musi zadbać zarówno o język specyficzny, ściśle teologiczny, jak i o język, który przyciąga i budzi zainteresowanie, wykorzystując obrazy bliższe egzystencji współczesnego człowieka. Ta swoista „dwujęzyczność”, integrująca przekaz werbalny i obrazowy, umożliwia nie tylko skuteczną działalność katechetyczną, ale także inicjatywy związane z preewangelizacją. W przypadku tych ostatnich, które mają na celu przygotowanie człowieka do usłyszenia i przyjęcia kerygmatu chrześcijańskiego, skuteczniejszy wydaje się język prosty, wykorzystujący siłę przekładu i obrazów⁴⁵.

Nie wolno jednak zapominać, że skuteczność ewangelizacyjnego działania Kościoła w świecie wirtualnym nie wypływa tylko z użytych środków i strategii działania. Dokonuje się to zawsze dzięki mocy samego Boga, który porusza i oświeca serca. Ufność w moc Bożego działania musi zatem przewyższać wszelką pewność pokładaną w stosowaniu środków ludzkich⁴⁶. Chodzi zatem o włączenie nowych technologii w szeroko pojętą działalność pastoralną Kościoła oraz

---

44 Franciszek, Orędzie na 57. Światowy dzień środków społecznego przekazu. Mówić z sercem. „Prawdziwie w miłości” (Ef 4, 15), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/20230124-messaggio-comunicazioni-sociali.html> (02.05.2023); zob. C. M. Martini, *Stąpienie po jedwabiu. Proces komunikacji w działalności duszpasterskiej*, Kraków 1996.

45 D. Broda, *Preewangelizacja odpowiedzią na współczesne wyzwania kulturowe*, s. 183–184, 186; zob. M. Fiałkowski, R. Sadlak, *Młodzi w Kościele. Inspiracje dla duszpasterstwa młodzieży w świetle posynodalnej adhortacji „Christus vivit”*, Opole 2021, s. 93–95.

46 Zob. Benedykt XVI, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia-or_24012013 (02.05.23); zob. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary*, s. 172.

o dowartościowanie ich znaczenia. Jednocześnie należy pamiętać, że to Duch Święty prowadzi Kościół i wskazuje drogi ludzkości⁴⁷.

Warto w tym miejscu przypomnieć słowa Carla M. Martiniego:

Bóg pozostaje zawsze większy niż słowa i gesty człowieka; mass media – nawet gdy są najlepiej używane – mają przecież zdolność relatywną i ograniczoną. Tajemnica Boża jest „nadmiarem” i nigdy nie można o tym zapomnieć: stale musimy kierować uwagę ku temu, co przewyższa komunikowaną nam „wiadomość” [...]. Mass media są środkami, nie celami, rzeczywistością instrumentalną, przedostatnią, a nie ostatnią, mogą one zasłaniać i utrudniać drogę dla prawdy, a nawet gdy są na nią otwarte, to przecież jej nie wyczerpują do końca⁴⁸.

Zakończenie

Jim Burns zwraca uwagę na „rewolucje zmian”, które w ostatnich latach dokonały się w świecie, wpływając znacząco na jego kształt. Zalicza do nich: rewolucję rodzinną, rewolucję seksualną, rewolucję medialną oraz rewolucję technologiczną⁴⁹. Dynamicznie rozwijająca się technologia oddziałuje na życie współczesnego człowieka, wpływając w znaczny sposób na poprawę życia współczesnych ludzi, także w dziedzinie szeroko pojętej komunikacji. Jednak gdy technologia jest niewłaściwie wykorzystywana, może także mieć negatywny wpływ na człowieka. Nie można zapominać, że rosnąca rola informacji i zróżnicowanych obiegów informacji czasami powoduje wzrost szumu i chaosu informacyjnego⁵⁰.

47 Benedykt XVI, *Nowe technologie mogą pomagać w krzewieniu poszanowania godności i wartości osoby ludzkiej*. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, Rzym, 29.10.2009, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_28022011.html (02.05.23).

48 C. M. Martini, *Rozmowa z moim telewizorem*, Kraków 1998, s. 12; zob. Broda, *Preewangelizacja odpowiedzi na współczesne wyzwania kulturowe*, s. 185.

49 J. Burns, *Owocna postługa wśród młodzieży. Czyli jak towarzyszyć młodym?*, Gubin 2017, s. 54–61; M. P. Flader, *Formacja chrześcijańska młodzieży w mediach społecznościowych*, s. 102; zob. Franciszek, *Encyklika Laudato si'*. W trosce o wspólny dom, 102, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (06.06.24).

50 Zob. K. Święs, *Uwarunkowania duszpasterstwa parafialnego w Polsce na początku XXI wieku*, „Teologia i Człowiek” 47 (2019) nr 3, s. 77–78, <https://doi.org/10.12775/TiCz.2019.030>.

Mimo to nie wolno zapominać, że jest ona nieodłącznym elementem życia współczesnego człowieka i to nie tylko młodego, co postuluje konieczność dogłębnego jej poznania oraz właściwego wykorzystania.

Pomimo ograniczeń, a zwłaszcza braku możliwości korzystania z sakramentów w przestrzeni wirtualnej⁵¹, nowe media stanowią dla Kościoła ważne narzędzie w dziedzinie ewangelizacji, przekazywania wartości chrześcijańskich, budowania dialogu i komunikacji międzyludzkiej. Mogą one stawać się miejscem dzielenia się bogactwem duchowym i liturgicznym, co prowadzi do poczucia bliskości z tymi, którzy wyznają tę samą wiarę. Jednocześnie nowe media oferują przestrzeń debaty i poszukiwania odpowiedzi na palące pytania, zwłaszcza dla osób poszukujących, oddalonych od Boga i Kościoła. Czas pandemii potwierdził, że nowe media stwarzają ludziom okazję do modlitwy, medytacji, dzielenia się słowem Bożym. Otwierają serca na inne wymiary wiary i pozwalają na włączenie się w spotkania modlitewne oraz śledzenie celebracji liturgicznych w konkretnych miejscach⁵².

Na niewiele zda się bezpieczne dystansowanie się od nowych technologii medialnych ani okopywanie się na rzekomo wypróbowanych i sprawdzonych pozycjach. Współczesność jest pluralistyczna i wymaga pluralistycznych rozwiązań, propozycji i odpowiedzi. Pluralizm można postrzegać nie tylko jako zagrożenie, ale także jako bogactwo, dlatego należy odważnie i krytycznie poszukiwać wciąż nowych i skutecznych dróg docierania z Dobrą Nowiną do współczesnych ludzi. Spotykamy ich w świecie wirtualnym, aktywnych w rozmaitych mediach, śledzących opinie i zachowania innych, kształtujących swoje poglądy w oparciu o ulubione seriale, kanały i opinie celebrytów. Taki świat jest nam zadany i w nim mamy głosić Ewangelię. Według Benedykta XVI, skoro zmieniło się środowisko życia wiernych, to także metody pracy duszpasterzy muszą ulec przemianom. Przy czym nie chodzi tu tylko o transformację metod i technik pracy, ale o zmianę duszpasterskiego myślenia

51 A. Lewek, *Podstawy edukacji medialnej i dziennikarskiej*, Warszawa 2003, s. 154–155.

52 Benedykt XVI, *Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji, [https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia-or_24012013\(02.05.23\)](https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia-or_24012013(02.05.23)).

i podejścia do człowieka⁵³. Konieczne jest zatem lepsze poznawanie fenomenu nowych mediów, aby w ten sposób umożliwić Ewangelii znalezienie swojego wyrazu w nowej formie⁵⁴.

Papież Franciszek zauważa, że współczesne multimedia przypominają nieznany kontynent⁵⁵. Dla wielu osób, zwłaszcza młodych, ten świat jawi się jako tajemniczy i intrygujący, co skłania ich do odważnego wkraczania w nieznane i podejmowania ryzyka. Można wykorzystać to porównanie i przywołać czasy wielkich odkryć geograficznych, które dokonały swoistego przeobrażenia tak zwanego Starego Świata. Dziś także winniśmy „wyruszyć w podróż” do świata nowych mediów, trochę tak jak piętnastowieczni i szesnastowieczni odkrywcy, którzy podejmowali ryzyko odkrywania nowych horyzontów, nie mając wystarczającej wiedzy ani pewności co do tego, co tam napotkają. Podobnie jak oni, my także powinniśmy wyruszyć na nieznany kontynent nowych mediów, otwarci na natchnienia Ducha Świętego, aby go ewangelizować, wcześniej rozpoznając jego naturę i specyfikę. Nie jest to zadanie łatwe, podobnie jak dla św. Piotra nie było łatwo głosić Ewangelię pogańskiemu setnikowi i ochrzcić go (zob. Dz 10, 1–48), a dla św. Pawła – przepowiadać Ewangelię poganom (zob. Dz 13, 46–48), rozprawiać z mędrcami na Areopagu (Dz 17, 16–34) i udać się do Rzymu (Dz 23, 11; 28, 11–31).

Według Benedykta XVI, skuteczność ewangelizacji podejmowanej przez Kościół pierwszych wieków w świecie grecko-rzymskim zależała od wnikliwego zrozumienia kultury i obyczajów ówczesnych ludów pogańskich, co umożliwiała dotarcie do ich serc i umysłów. Podobnie dziś, głoszenie Chrystusa w świecie nowych technologii wymaga dogłębnego ich poznania, aby móc je odpowiednio wykorzystać w ewangelizacji „cyfrowego kontynentu”⁵⁶.

---

53 A. Wołkiewicz, *Testament Cyfrowego Imigranta*, s. 5–6.

54 J. Jastrzębski, *Wielki teolog i jego rozumienie komunikacji*, w: *Komunikacja społeczna według Benedykta XVI*, red. M. Laskowska, K. Marcyński, Kraków 2016, s. 21–22.

55 Zob. Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska Christus vivit*, 90.

56 Benedykt XVI, *Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechnić kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia2009_24012009.html (02.05.23).

Bibliografia

- Adamski A., Kwasik K., *Środki społecznego przekazu: narzędzie głoszenia Ewangelii czy teren misyjny? O wizji mediów według papieża Franciszka*, w: *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. D. Lipiec, Lublin 2015, s. 145–161.
- Bendyk E., Sieciaki, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/na-uka/278207,1,sieciaki.read> (09.05.23).
- Benedykt XVI, *Nowe technologie mogą pomagać w krzewieniu poszanowania godności i wartości osoby ludzkiej*. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, Rzym, 29.10.2009, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_28022011.html (02.05.23).
- Benedykt XVI, Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia2009_24012009.html (02.05.23).
- Benedykt XVI, Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Kapłani i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia2010_24012010 (02.05.23).
- Benedykt XVI, Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_24012011.html (02.05.23).
- Benedykt XVI, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia-or_24012013 (02.05.23).
- Bilicka B., *Chrześcijański styl obecności na cyfrowym kontynencie w orędziach Benedykta XVI*, „Forum Teologiczne” 16 (2015), s. 139–151.
- Broda D., *Preewangelizacja odpowiedzią na współczesne wyzwania kulturowe. Studium katechetyczne*, Lublin 2020, <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1243> (09.05.23).

- Burns J., *Owocna postęga wśród młodzieży. Czyli jak towarzyszyć młodym?*, Gubin 2017.
- Chmielewski M., *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” (2016) nr 1, s. 156–178.
- Chmielewski M., Nowak M., Stanisław P., Szulich-Kałuża J., Wadowski D., *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022.
- Czerski P., *Manifest dzieci sieci*, <https://dziennikbaltycki.pl/pisarz-piotr-czerski-my-dzieci-sieci/ar/506821> (08.05.23).
- Drożdż M., *Media przestrzeni dialogu z człowiekiem. Inspiracje soborowe w myśli Jana Pawła II*, w: *Inter mirifica: dziedzictwo i perspektywy. Tom jubileuszowy w 50. rocznicę ogłoszenia soborowego Dekretu o środkach społecznego przekazywania myśli*, red. A. Baczyński, M. Drożdż, M. Legan, Kraków 2013, s. 81–109.
- Duszpasterstwo w epoce pandemii – trudny egzamin, ale zdany..., <https://www.ekai.pl/duszpasterstwo-w-epoce-pandemii-trudny-egzamin-ale-zdany/> (09.05.23).
- Dykasteria ds. Komunikacji, *Ku pełnej obecności. Duszpasterska refleksja nad zaangażowaniem w media społecznościowe*, 20.05.2023, https://www.vatican.va/roman_curia/dpc/documents/20230528_dpc-verso-piena-presenza_it.html (06.06.2024).
- Fiałkowski M., *Papieża Franciszka inspiracje dla duszpasterstwa młodzieży*, „Polonia Sacra” 20 (2016) nr 4, s. 87–99, <https://doi.org/10.15633/ps.1928>.
- Fiałkowski M., Sadlak R., *Młodzi w Kościele. Inspiracje dla duszpasterstwa młodzieży w świetle posynodalnej adhortacji „Christus vivit”*, Opole 2021.
- Flader M. P., *Formacja chrześcijańska młodzieży w mediach społecznościowych. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań maturzystów w archidiecezji przemyskiej*, Toruń 2022.
- Flader M., *Inkulturacyja wiary w „cyfrowy kontynent”*, „Teologia i Człowiek” 47 (2019) nr 3, s. 129–144, <https://doi.org/10.12775/TiCz.2019.033>.
- Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti” o braterstwie i przyjaźni społecznej*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (23.05.23).
- Franciszek, *Encyklika Laudato si’*.

- Franciszek, Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (02.05.23).
- Franciszek, Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Wszyscy tworzymy jedno” (Ef 4,25). Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20190124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (26.04.23).
- Franciszek, Orędzie na 57. Światowy dzień środków społecznego przekazu. Mówić z sercem. „Prawdziwie w miłości” (Ef 4, 15), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/20230124-messaggio-comunicazioni-sociali.html#_ftn4 (02.05.23).
- Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska: „Christus vivit”. Do młodych i całego Ludu Bożego, 25.03.2019, Kraków 2019.
- Gheddo P., Głoszenie Ewangelii w epoce środków masowego przekazu, „Communio” 15 (1995) nr 6, s. 96–109.
- Giemza B., Rola (multi)mediów w życiu Kościoła w czasie epidemii, w: Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021, <https://duszpasterstwo.episkopat.pl/programy> (09.05.23).
- Gronowski D., Po co Kościołowi komunikacja społeczna?, w: Kościół i media w perspektywie komunikacyjno-pastoralnej, red. K. Łuszczek, Szczecin 2008, s. 13–35.
- Gwiazda-Rzepecka B., Listening to Authority – Social Media Analysis, w: Obedience and Authority. Obbedienza et Autorità, red. A. Gieniusz, T. Grabińska, A. Hennel-Brzozowska, M. Lenart, Kraków 2018, s. 193–207.
- Hajduk R., Preewangelizacja i współczesne możliwości jej urzeczywistnienia, „Forum Teologiczne” 16 (2015), s. 165–178.
- „Instrumentum laboris” Synodu na temat młodzieży, <https://episkopat.pl/instrumentum-laboris-synodu-nt-mlodziezy/> (26.04.23).
- Jan Paweł II, Encyklika „Redemptoris misio” o stałej aktualności posłania misyjnego, 7.12.1990, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. 1, red. S. Małyśiak, Kraków 1996, s. 379–460.

- Jastrzębski J., Wielki teolog i jego rozumienie komunikacji, w: *Komunikacja społeczna według Benedykta XVI*, red. M. Laskowska, K. Marcyński, Kraków 2016, s. 13–24.
- Kamiński R., *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*, Lublin 2007.
- Kindziuk M., Problemy użycia języka religijnego we współczesnych mediach, „*Roczniki Nauk Społecznych*” 12 (2020) nr 2, s. 67–83, <https://doi.org/10.18290/rns20482-4>.
- Kopiczko A., Cyfrowi tubylcy wyzwaniem współczesnej katechezy, „*Studia Elckie*” 20 (2018) nr 4, s. 467–481.
- Kunert K. Możliwość recepcji języka religijnego w komunikacji masowej, „*Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*” 8 (2009) nr 2, s. 99–105.
- Laskowska M., Nowe media w służbie człowieka. Zarys problematyki w kontekście etyki i aksjologii mediów, „*Teologia Praktyczna*” 13 (2012), s. 123–137, <https://doi.org/10.14746/tp.2012.13.09>.
- Levinson P., *Nowe nowe media*, Kraków 2010.
- Lewek A., *Podstawy edukacji medialnej i dziennikarskiej*, Warszawa 2003.
- Madryas W., Znaczenie nowych nowych mediów w procesie zarządzania informacją, „*Zeszyty Prasoznawcze*” 58 (2015) nr 1, s. 102–113.
- Manovich J., *Język nowych mediów*, Warszawa 2006.
- Martini C. M., *Rozmowa z moim telewizorem*, Kraków 1998.
- Martini C. M., *Stąpienie po jedwabiu. Proces komunikacji w działalności duszpasterskiej*, Kraków 1996.
- McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2004.
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, 28.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/internet_etyka_22022002.html (09.05.23).
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (09.05.23).
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (09.05.23).
- Pawlina K., *Młodzi a chrześcijański system wartości*, w: *Młodzi i jej świat: Kościół i Ojczyzna*, red. R. F. Sadowski, Warszawa 2020, s. 9–18.

- Piórkowski D., Wstęp, w: *Idźcie, zróbcie raban. Jak młodzi w Polsce rozumieją wezwanie Franciszka?*, Kraków 2013, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZD/wam_2013_raban_00.html (09.05.2023).
- Prensky M., *Digital Natives, Digital Immigrants*, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (02.05.23).
- Prof. Kawecki: Kościół musi być dzisiaj dwujęzyczny, <https://www.ekai.pl/prof-kawecki-kosciol-musi-byc-dzisiaj-dwujezyczny/> (23.05.2023).
- Przybysz M., Kościół w social media. Komunikacja instytucji eklezyjalnych w mediach społecznościowych w perspektywie medioznawczej i teologicznej, „Kultura – Media – Teologia” (2018) nr 35, s. 140–166, <https://doi.org/10.21697/kmt.35.9>.
- Przygoda W., *Preewangelizacja – ekstrawagancja czy pastoralna konieczność?*, w: *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2015, s. 17–40.
- Robak M., *Duszpasterstwo w kulturze Internetu*, w: *Media w duszpasterstwie*, red. M. Przybysz, T. Wielebski, Warszawa 2014, s. 281–295.
- Sawa P., *Wyzwania dla Kościoła w Polsce. Teologiczno-pastoralna refleksja w kontekście pandemii*, „Studia Pastoralne” (2020) nr 16, s. 15–35.
- Seweryniak H., *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” (2010) nr 1, s. 9–22.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, 7.12.1965.
- Szczepaniak M., *Nowe media po pandemii w świetle nauczania Franciszka*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 42 (2022), s. 169–184, <https://doi.org/10.14746/pst.2022.42.10>.
- Szpunar M., *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „Studia Medioznawcze” (2008) nr 4, s. 31–40.
- Święś K., *Uwarunkowania duszpasterstwa parafialnego w Polsce na początku XXI wieku*, „Teologia i Człowiek” 47 (2019) nr 3, s. 73–90, <https://doi.org/10.12775/TiCz.2019.030>.
- Wołkiewicz A., *Testament Cyfrowego Imigranta – Benedykt XVI do mieszkańców cyfrowego świata*, s. 7, https://ktime.up.krakow.pl/symp2013/referaty_2013_10/wolkiewicz.pdf (02.05.2023).

